

4+

BERT



PEDAGOŠKA GRADIVA

PRIPRAVILA LARISA JAVERNIK

LUTKOVNO GLEDALIŠČE LJUBLJANA

KREKOV TRG 2, 1000 LJUBLJANA

T 01 3000 982 / 080 20 04

E BLAGAJNA@LGL.SI

WWW.LGL.SI

VSEBINA

1 / PREDSTAVA

KOLOFON

O PREDSTAVI

2 / POGOVOR PO PREDSTAVI

O DOŽIVLJANJU PREDSTAVE

LETIŠ! LETIM! LETIMO!

KAJ NAS VSE DVIGNE V ZRAK?

O VZTRAJNOSTI, POŽRTVOVALNOSTI IN PREMAGOVANJU OVIR

O MEDSEBOJNEM SODELOVANJU IN POMOČI

O USTVARJALNOSTI

3 / ZANIMIVOSTI

SAMUEL FRANKLIN CODY

KAKO SE JE ČLOVEK UČIL LETETI?

KAKŠNI PA SO OBLAKI?

4 / DEJAVNOSTI PO PREDSTAVI

NARIŠIMO NAČRT SVOJEGA ZRAČNEGA PLOVILA

IZDELAJMO PAPIRNATEGA ZMAJA

NAPIŠIMO PESEM O OBLAKIH

5 / KNJIGE, S KATERIMI LAHKO POLETIMO TUDI BREZ PROPELERJA

ZGODBE O LETENJU

POUČNE KNJIGE O LETENJU

1 / PREDSTAVA

KOLOFON

BERT / LUTKOVNA PREDSTAVA

REŽIJA **KATJA POVŠE**

KONCEPT **KATJA POVŠE, ŠPELA TROBEC**

BESEDILO IN DRAMATURGIJA **ANŽE VIRANT**

LIKOVNA PODOBA LUTK, SCENOGRAFIJA IN KOSTUMOGRAFIJA **ŠPELA TROBEC**

LUTKOVNA TEHNOLOGIJA **ŽIGA LEBAR**

IZDELAVA LUTK IN OBJEKTOV **ŽIGA LEBAR**

GLASBA **GREGOR ZEMLJIČ**

ANIMACIJA **ŠPELA ČADEŽ, ZARJA MENART, ŠPELA TROBEC**

MAPIRANJE **BOŠTJAN ČADEŽ**

OBLIKOVANJE SVETLOBE **KRISTJAN VIDNER**

LEKTURA **IRENA ANDROJNA MENCINGER**

VODENJE PREDSTAVE IN OBLIKOVANJE ZVOKA **IZIDOR KOZELJ**

VIDEO / TEHNIK **LUKA BERNETIČ**

LUČNO VODSTVO **KRISTJAN VIDNER**

SCENSKI TEHNIK **IZTOK VRHOVNIK**

IZDELAVA LUTK, SCENE IN KOSTUMOV **ŽIGA LEBAR, SANDRA BIRJUKOV,**

MARJETKA VALJAVEC, IZTOK BOBIČ, POLONA ČERNE, ZORAN SRDIČ,

ŠPELA TROBEC, TEREZA ONDRUŠKOVÁ, MOJCA RODMAN, SMREKCA D.O.O.,

UROŠ MEHLE

IZDELAVA LASULJ **GABRIJELA FLEISCHMAN**

IGRAJO

LOVRO FINŽGAR, MIHA ARH, AJA KOBE,

MARTINA MAURIČ LAZAR, GAŠPER MALNAR

O PREDSTAVI

Bert je pilot papirnatega zmaja. Letenje nad oblaki in občutek vetra v laseh ga tako navdušujeta, da včasih pozabi na svet, ki leži spodaj pod oblaki. Ko njegova Elvira odide, se z zmajem odpravi za njo, ampak je ne dohiti, saj strmoglavi v puščino. Žalosten, razočaran in osamljen v puščini naleti na majcena bitja, ki si tudi sama nadvse želijo leteti. Prosijo ga za pomoč pri gradnji letečih naprav, Bert pa se temu najprej izmika. Ker bitja ne obupajo in ker njegova ljubezen do ustvarjanja ne potihne, Bert novim prijateljem nazadnje le izdelava leteča vozila iz ostankov svojega papirnatega zmaja. Ko pomaga drugim, Bert premaga svoje strahove, ponovno najde svojo ljubezen do letenja in odkrije, da lahko leti tudi na tleh. Ker pa je »Zemlja premajhen planet, da bi bil na njem lahko sam«, na koncu odleti, da najde tisto, kar si zares želi.

Lik pilota Berta je navdihnilo življenje aviatorja Samuela Franklina Codyja. Uprizoritev skozi elemente animacije ter igranega, lutkovnega in predmetnega gledališča odpira vprašanja o ljubezni, domišljiji in ustvarjalnosti, medsebojni pomoči ter premagovanju ovir, razočaranj in strahov. Gledalci se skupaj z liki odpravijo na slikovito pot raziskovanja moči ljubezni do ustvarjanja in do soljudi. Vizualno je predstava v dialogu tudi z animacijami in tehniko mapiranja (postavitev projekcij na objekte). Na odru tako ne oživijo samo lutke, temveč tudi drugi predmeti; oživi pa tudi misel, ideja.

2 / POGOVOR
PO PREDSTAVI
O DOŽIVLJANJU
PREDSTAVE

Z otroki se po predstavi pogovarjamo o dogajanju na odru. Spodbudimo jih, da obnovijo zgodbo in izpostavijo tisto, kar se jim je najbolj vtisnilo v spomin. Skupaj z njimi se sprehodimo skozi glavne motive ter elemente uprizoritve.

Kje se predstava odvija? Kakšen je prostor dogajanja? Kateri predmeti so bili postavljeni na oder? Kaj so predstavljali? Se scena skozi predstavo spreminja?

Kateri liki so nastopali v predstavi? Katere like so igrali igralci in katere lutke? Naj jih opišejo. Kako so bili liki oblečeni? Kako so se premikali? Kakšne so njihove značajske lastnosti? Se jim je kateri izmed likov zdel še posebej zanimiv? Zakaj? Kakšni so odnosi med liki?

So bile otrokom všeč animacije in projekcije? Katerih animacij in projekcij se spomnijo? V katerih prizorih se pojavijo? Kaj predstavljajo? Katera je bila njihova najljubša? Kam so bile projicirane? So bile del scene? Kakšen odnos se je vzpostavil med projekcijami in liki na odru? Kaj se zgodi čisto na koncu, ko zavesa že pade? Kje se pojavi glavni lik?

So med predstavo zaznali glasbo? V katerih prizorih? Kako bi jo opisali? So jim bili glasbeni elementi všeč? Kako je glasba pripomogla k ustvarjanju vzdušja? Je glasba nadgradila dogajanje na odru?

Kako so se počutili med predstavo? Se jim je kakšen del zdel posebej zabaven? Se jim je kateri prizor zdel žalosten ali ganljiv? So se otroci ob gledanju predstave naučili kaj novega? Kaj se jih je najbolj dotaknilo?

LETIŠ!

Bert je pilot, ki ljubi letenje. Spomnimo se nekaj primerov, s katerimi Bert opisuje izkušnjo letenja.

LETIM!

Kako opisuje oblake? Veter? Kako opisuje svet, ki ga vidi od zgoraj? Kako opiše občutja, ki se porajajo v njem, ko leti? Kakšni vse so lahko vzgibi, ki v človeku vzbudijo željo po letenju? Zakaj človeka že od nekdaj vznemirja ideja o letenju?

Kaj menijo o letenju ostali liki? Bi tudi oni radi leteli? Zakaj? Se jim želja uresniči? Kako in kdo jim pri tem pomaga? Kako opisujejo liki svojo izkušnjo letenja? Kako opisujejo svet, ki ga vidijo od zgoraj?

Kdo lahko v resničnem življenju leti? Katere živali lahko letijo? Kaj jim pomaga pri letenju? Lahko tudi človek leti? Kaj za to potrebuje? Katera prevozna sredstva človeku omogočajo, da leti?

Bi tudi otroci radi leteli? So že kdaj leteli z letalom, balonom ali drugimi zračnimi plovili? Kako so se ob tem počutili? Kako si predstavljajo, da je videti svet, če ga opazujemo od zgoraj, iz ptičje perspektive?

KAJ NAS
VSE DVIGNE
V ZRAK?

Na začetku predstave vidimo animacijo, ki prikazuje predzgodbo Bertove pustolovščine. Vidimo parnik in dekle, ki odhaja. Kaj prikazuje ta animacija? Kdo bi lahko bilo dekle, ki odhaja? Kakšni bi lahko bili razlogi za njen odhod? Kako je njen odhod povezan z Bertovim letom in njegovim strmoglavljenjem? Se je morda Bert odpravil na pot, da bi ujel dekle?

Se otroci spomnijo pogovorov med Snukom in Bertom? Snuk Bertu pripoveduje, da ni treba leteti, da bi občutil srečo letenja. Tudi druge stvari, ljudje in dogodki v življenju lahko v nas vzbudijo tako močna občutja, da se nam zdi, da letimo. Snuk pravi: »Ko si z nekom, ki ga imaš rad, lahko letiš tudi brez kril. Letiš sam od sebe. Letiš zaradi sreče.« Kaj lahko v nas vzbudi občutke sreče? Kako se počutimo, ko smo srečni? So se otroci kdaj počutili tako srečne, da bi lahko poleteli na teh občutjih? Je lahko tudi ljubezen do nekoga ali nečesa tako močna, da nas dvigne v zrak?

Bert je zaradi svoje strasti do letenja za nekaj časa pozabil na svet, ki je spodaj. Ob koncu predstave ugotovi, da lahko leti tudi na tleh. Kako lahko letimo na tleh? Kaj vse spozna Bert v času, ki ga preživi v pustinji? Kaj se nauči? Kam odleti na koncu predstave?

O VZTRAJNOSTI,
POŽRTVOVALNOSTI
IN PREMAGOVANJU
OVIR

Vsak izmed likov v sebi nosi oviro, zaradi katere ne more leteti. Kaj jim onemogoča leteti? Ali kljub temu v njih ostaja želja po letenju? Je njihova želja po letenju večja od njihovih strahov? Vztrajajo pri tem, da bi dosegli tisto, kar si želijo? Kako si pri ovirah in strahovih pomagajo? So lahko strahovi kdaj tako močni, da nas ohromijo?

Edova ljubezen do letenja je povezana z ljubeznijo do oblakov. Ta je tako močna, da bi se rad dvignil v višine in jih vse objel. Kako ga ta strast žene naprej?

Spomnite se Vilija. Kako Vili poskuša leteti? Ali je pri tem vztrajen? Kaj je pripravljen žrtvovati, da bi dosegel to, kar si želi? Je pripravljen dati tudi samega sebe? Je za svojo požrtvovalnost poplačan? V nasprotju z Edom in Vilijem pa je Feliks veliko bolj nečimrn. Kakšno je Feliksovo mnenje o letenju? Se otroci spomnijo kakšnih Feliksovih izjav o letenju? Se česa boji? Kdo mu pri premagovanju ovir pomaga? Kako? Kako se Feliks počuti na koncu? Primerjajte Feliksovo mnenje o letenju z začetka in s konca predstave. Kaj se je spremenilo?

Tudi Bert ima nekaj strahov, s katerimi se mora v puščini soočiti, da bi lahko ponovno poletel. Se spomnite Snukovih besed: »Včasih moraš bolj trdo pristati, da spoznaš, da si bil zgoraj.« Kaj bi to lahko pomenilo? Kakšni so Bertovi strahovi in ovire? Iz česa so se porodili? Kako se z njimi sooči?

○ MEDSEBOJNEM SODELOVANJU IN POMOČI

Bert je ob pristanku v puščini odločen, da je opravil z vsem, kar je povezano z letenjem. Zakaj? Kaj se zgodi, ko ga ostala bitja prosijo, naj jim pomaga leteti? Jih usliši? Ali pri tem omahuje? Zakaj? Kaj ga prepriča? Kako pomaga drugim? Kako se počuti, ko drugim omogoči izkušnjo letenja? Se tudi sam iz tega kaj nauči?

Ali tudi drugi pomagajo Bertu? Kako se tega lotijo? Pri tem dobro sodelujejo? Kakšen je končni rezultat njihovega sodelovanja? Kaj se ob tem naučijo?

○ USTVARJALNOSTI

Bert je pravi ustvarjalec, saj si je sam zgradil papirnatega zmaja, s katerim lahko leti. Otroci naj opišejo, kakšen naj bi bil Bertov zmaj, preden je strmoglavil na tla.

V izdelavo nečesa tako veličastnega, kot je leteče prevozno sredstvo, je Bert vložil veliko truda, časa in ustvarjalnega mišljenja. Tudi bitja, ki jih Bert sreča v puščini, si želijo leteti. Zanje izdelava posebne naprave, s katerimi lahko letijo. Za vsako dobro napravo pa stoji dobra ideja ali dobra misel. Ideja Bertu nagaja, raste, se nadgrajuje in ga grize v notranjosti, vse dokler je ne izvede. V katerem prizoru je to najbolj vidno? Se tudi otroci spomnijo kakšnega primera iz svojega življenja, ko se jim je porodila kakšna čudovita ideja, ki jim ni dala spati in so jo želeli uresničiti?

Bert gledalcem predstavi tudi proces izdelave zračnega plovila. Se otroci spomnijo prizorov, v katerih Bert svojim novim prijateljem izdelava leteče stroje? Kako poteka proces izdelave zrakoplova? Kaj vse potrebujemo za izdelavo plovil, ki letijo? Kakšne naprave Bert naredi? Opišite jih.

Tudi otroci radi izdelujejo in si izmišljajo izume? So kdaj sami izdelali kakšno napravo, stroj, igračo itd.? So si za ta podvig pripravili načrt? Kako je potekal njihov ustvarjalni proces izdelave? Kako so se ob tem počutili?

3 / ZANIMIVOSTI

SAMUEL
FRANKLIN
CODY

Lik Berta je navdihnila resnična oseba, Američan z imenom Samuel Franklin Cody. Rodil se je leta 1867 na Divjem zahodu. Bil je pravi kavboj, saj je znal izvajati akrobacije na konju, vrtel je laso in znal dobro streljati. Spretnosti je predstavljal v potujočih predstavah po Ameriki in Angliji.

Prismuknjeni kavboj in cirkusant se je zaljubil v zmaje in leta 1901 zgradil zmaja z dvojnimi krili, ki ga je poimenoval Codyjev zmaj. Nekaj let kasneje je zgradil še motorno letalo. 16. oktobra leta 1908 je postal prvi človek v Angliji, ki je letel z motornim letalom.

Strast do letenja je gojil do leta 1913, ko je umrl v letalski nesreči.

KAKO SE JE
ČLOVEK UČIL
LETETI?

Človek si je od nekdaj želel leteti kot ptica. Ste kdaj opazovali ptiče, kako letijo? Ptičja telesa so popolnoma prilagojena za letenje. To jim omogočajo perje, kosti, ki so lahke in votle, značilno okostje, dobro razvita dihala in seveda peruti. Poleg telesnih značilnosti pa jim pri letenju pomagajo tudi njihovi notranji, prirojeni »kompasi«, po katerih se orientirajo. Ker pa človeško telo ni zgrajeno za letenje, so si ljudje skozi čas umislili različne naprave, ki so jim omogočale dvig v nebo.

Že pred stoletji so si letalski navdušenci na ramena pritrjevali krila, upajoč, da bodo poleteli. Eden pomembnejših predhodnikov letalcev je bil mislec Leonardo da Vinci, ki je v 15. stoletju narisal skice naprav, ki so posnemala ptičje mahanje s krili, in jih poimenoval »ornitopterji«. Prvi polet v nebo pa se ni zgodil s pomočjo kril, temveč s pomočjo balona, napolnjenega z vročim zrakom.

V Parizu sta 21. novembra leta 1783 brata Montgolier pred množico navdušenih opazovalcev prvič poletela z balonom in tako postala prva letalca na svetu. Kako mislite, da sta se počutila? Kako so se

počutili tisti, ki so ju opazovali? Stoletje kasneje so letalci idejo o letečem balonu izpopolnili in tako so nastali cepelini, ki so že leteli s pomočjo motorja. Želja po letenju s krili je angleškega inženirja sira Georgea Cayleyja tako navdušila, da je izumil in zgradil zmaja, ki ga štejemo za prvo jadralno letalo. Samuel Franklin Cody pa je nekaj let kasneje tudi sam zgradil zmaja z dvojnimi krili. Ideje in stvaritve vseh letalskih ljubiteljev so leta 1903 privedle do pomembne prelomnice v letalstvu. Brata Wright sta namreč opravila prvi uspešni let z motornim letalom. Let je trajal samo 12 sekund, ampak je pomembno narekoval nadaljnji razvoj letalstva. Prvi slovenski letalec je bil Edvard Rusjan, ki je prvič poletel leta 1909. Ste že kdaj slišali zanj? Poznate slovensko letališče, ki je poimenovano po njem?

Danes so letala in druga zračna plovila ter izkušnja letenja že nekaj povsem vsakdanjega. Kljub vsemu še vedno z zanimanjem gledamo v nebo, ko opazimo kakšno zračno plovilo, kajne?

KAKŠNI PA SO OBLAKI?

Edo je navdušen nad oblaki. Vanje bi se rad zavil in jih vse objel. Bert mu pripoveduje, da so nekateri oblaki drobni, »da so kot blazine, napolnjene z vetrom. Drugi tako ogromni, da bi lahko vanje spravil čredo slonov. Eni tanki kot pajčolan, drugi gósti kot stepena smetana. So taki, ki so čisto suhi, in taki, iz katerih prideš premočen, kot da bi skočil v reko.« Kako si otroci predstavljajo oblake? Kako bi jih opisali?

Oblaki so v resnici lebdeča vlaga, ki vsebuje tisoče in tisoče različnih drobnih kapljic vode. Ti delci so posamično tako lahki, da lebdiyo in se zibajo na zračnih tokovih, s katerimi potujejo. Nastanejo, ko se topla vodna para dviga in ohlaja. Če je temperatura nizka, se spremenijo v ledene kristale, če je visoka, se spremenijo v kapljice. Ti delci se zgostijo in nato zberejo v mogočne oblake, ki jih vidimo potovati po nebu. Čeprav oblaki delujejo lahki, pa lahko voda, ki se skupno zbira v njih, tehta več milijonov ton.

Poznamo različne vrste oblakov, ki prinašajo različne vrste vremena: cirusi (beseda »cirrus« v latinščini pomeni »pramen las«) so raztrgani ali štrenasti oblaki, stratusi so nizki, plastoviti oblaki, kumulusi so kopasti oblaki, ki naznanjajo lepo vreme itd. Kadar kateri izmed oblakov prinaša padavine, mu strokovnjaki k imenu pridajo predpono »nimbo«.

4 / DEJAVNOSTI
PO PREDSTAVI
NARIŠIMO NAČRT
SVOJEGA
ZRAČNEGA
PLOVILA

Če bi otroci imeli možnost, da sami izdelajo svojo popolno letečo napravo, kako bi bila videti ta naprava? Kakšne barve bi bilo njihovo zračno plovilo? Na podlagi kakšnega mehanizma bi letelo po zraku? Bi ga poganjal veter, stroj ali kaj drugega? Kam bi se z njim odpravili? Koga bi popeljali s seboj?

Otroci na podlagi pripovedovanega narišejo načrt svojega zračnega plovila. Načrt lahko služi tudi kot predloga za dejansko izdelavo domišljijskega zračnega plovila.

IZDELAJMO
PAPIRNATEGA
ZMAJA

Za izdelavo papirnatega zmaja potrebujemo

paličice, vrvico, (barvni) papir, lepilo in škarje.

Paličici prekrížajte. Pri tem bodite pozorni, da je vodoravna palica nameščena v zgornjo polovico navpične palice. Paličici pričvrstite z lepilom.

Vrvico ali debelejši sukanec ovijte okrog zgornjega dela navpične paličice, nato jo ovijte okrog preseka obeh paličic in jo nazadnje potegnite še do vseh preostalih koncev ogrodja. Predstavlajte si, da z vrvico oblikujete romb.

Ogrodje sedaj položite na papir in s pisalom narišite obris. Nastalemu obrisu na vseh straneh dodajte še nekaj dodatnih centimetrov, ga izrežite in okrasite po lastni želji. Papirnati del zmaja položite čez leseno ogrodje, zapognite stranice in jih z lepilom pričvrstite čez vrvico.

Zmaju lahko dodate še rep. Vrvico prilepите na spodnji del navpične paličice in jo okrasite s pentljami ali drugimi okraski.

Na koncu zmaju pritrdite še vrvico, s katero boste zmaja usmerjali. En konec vrvice pritrdite na zgornji del ogrodja, drugi konec na spodnji del ogrodja. Na sredino vrvice nato namestite še daljšo vrvico, ki jo navijete na trši kos papirja ali manjšo paličico.

Ko je zmaj pripravljen, je treba samo še ujeti veter, ki ga bo dvignil v zrak.

NAPIŠIMO
PESEM
O OBLAKIH

Se spomnite Edove oblačne pesmi, ki jo brunda v predstavi?

V njej niza verze o različnih vrstah oblakov:

Cirus, cirokumulus, cirostratus

*prvi kot pramen las, drugi ovčka mala,
če je koprena cirostratusa, bo voda deževala.*

Altokumulus, altostratus, oba nižje sta,

*ampak ne nizko, kot je nizko megla,
ki je oblak, ki pade na tla.*

Nimbostratus, stratus, stratokumulus,

*skoraj čisto pri zemlji, črni in sivi,
ko iz njih ne dežuje, so najbolj zanimivi.*

Skupaj z otroki razmislimo o oblakih. Nekaj dni zapored opazujemo nebo in spremljamo spreminjanje oblakov. Kakšni so? Kako se spreminjajo barve neba? Če bi jih lahko okusili, kakšen okus bi oblaki imeli? Če bi se oblakov lahko dotaknili, kako bi jih občutili? Bi bili mehki, trdi, mokri? Spomnimo se čim več besed, s katerimi bi lahko opisali oblake. Zapišimo jih in iz njih sestavimo svojo oblačno pesem.

**5 / KNJIGE,
S KATERIMI
LAHKO POLETIMO
TUDI BREZ
PROPELERJA
ZGODBE
O LETENJU**

- Bach, Richard. *Jonathan Livingston Galeb*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2010.
- Bonilla, Rocio. *Najvišja gora knjig na svetu*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2017.
- Boyne, John; Jeffers, Oliver (ilustr.). *Osupljiva zgodba Barnabyja Brocketa*. Dob pri Domžalah: Miš, 2013.
- Briggs, Raymond. *Sneženi mož*. Dob pri Domžalah: Miš, 2014.
- Coulman, Valerie; Rogé (ilustr.). *Ko bodo pujsi leteli*. Hoče: Skrivnost, 2010.
- Joyce, William. *Čudovite leteče knjige gospoda Morrisa Lessmora*. Ljubljana: Modrijan, 2013.
- Makarovič, Svetlana. »Razvajeni vrabček«. [V:] Makarovič, Svetlana. *Zlata mačja preja*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2016.
- Oskarsson, Bárður. *Sploščeni zajec*. Hlebce: Zala, 2016.
- Peroci, Ela; Koporc, Leo (ilustr.). *Moj dežnik je lahko balon*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1955.
- Sepúlveda, Luis; Wilharm, Sabine (ilustr.). *Zgodba o mačku, ki je naučil galebko leteti*. Ljubljana: Vale-Novak, 1998.
- Sís, Peter. *Zborovanje ptic*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2013.
- Svetina, Peter. »Sosed pod stropom«. [V:] Svetina, Peter; Škerl, Peter (ilustr.). *Sosed pod stropom*. Ljubljana: KUD Sodobnost International, 2016.

POUČNE
KNJIGE
O LETENJU

- Ajdič, Gustav; Jerin, Zoran. *Letalstvo in Slovenci*. Ljubljana: Borec – Mladika, 1990.
- Erne, Andrea; Metzger, Wolfgang (ilustr.). *Vse o letalih*. Tržič: Učila International, 2014.
- Fritz, Sabine. *Najpogumnejši letalci: kratka zgodovina letalstva*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 2016.
- Hardesty, Von. *Letenje*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2011.
- Leoni, Cristiana. *Po zraku (z motorjem in brez motorja)*. Izola: Ark, 2007.
- Nahum, Andrew. *Letala*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1992.
- Parker, Steve; Corbella, Luciano (ilustr.). *Letenje*. Ljubljana: Domus, 1990.
- Parker, Steve; Pang, Alex (ilustr.). *Kako deluje? Zračna plovila*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 2010.